Hans-Olov Adami avvisar påståenden om att gå i industrins ledband

»Jag går forskningens och sanningens ärende«

Professor Hans-Olov Adami har anklagats för att gå kemikalieindustrins ärenden genom att mot betalning så tvivel om kemikaliers farlighet. Skriverierna är produkten av skandaljournalistik, menar Adami.

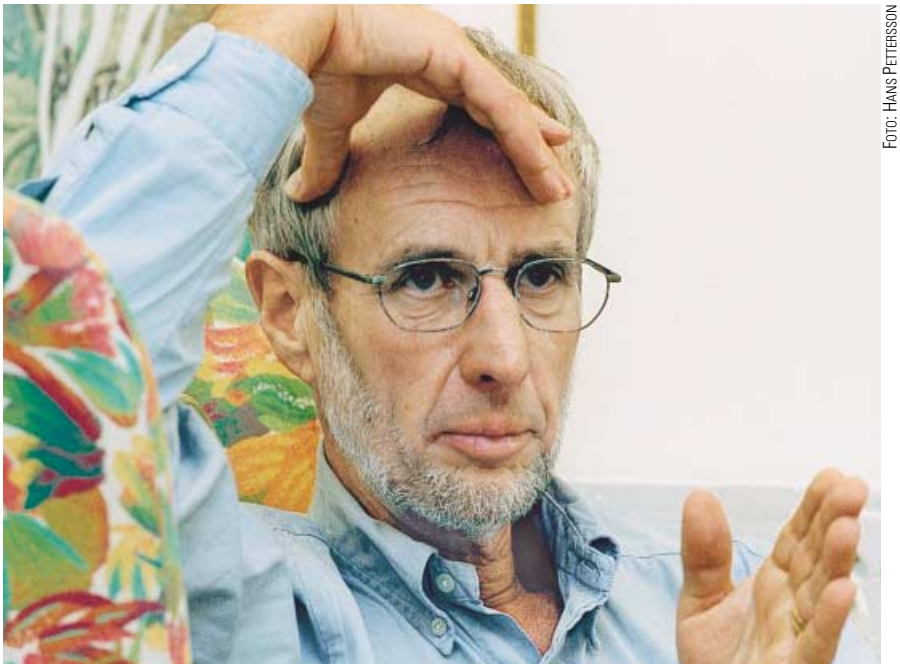

FOTO: HANS PETTERSSON

»Ska industrin kunna navigera rationellt och ge oss svar på vad som är farligt och ofarligt, så behöver den tillgång till akademisk kompetens«, kommenterar Hans-Olov Adami, diskussionerna kring hans kritiserade samarbete med industrin.

– Det jag gjort har varit absolut okontroversiellt. Jag går forskningens och sanningens ärende. Krävs något annat av mig tackar jag nej.

Hans-Olov Adami tillhör Sveriges forskarelit. Han är adjungerad professor vid Harvard i USA och medlem i Nobelförsamlingen. För ett par år sedan anställdes han vid Karolinska institutet där han är chef för institutionen för medicinsk epidemiologi. Han har en professur betald av Cancerfonden och deltar ofta i debatten kring miljögifter och cancer. Inte minst har han kritiserat olika cancerlarm som överdrivna.

Tidningarna Aftonbladet, Medikament och Dagens Forskning har den senaste tiden uppmärksammat Hans-Olov Adamis olika konsultuppdrag för kemikalieindustrin och hur han redovisat dessa. Ett av företagen han arbetat för, Exponent, är en amerikansk konsultfirma som i Medikament utpekats som en s k »greenwasher« som vill få kemikalier att framstå som mindre farliga än vad de är.

Hur har den här historien påverkat dig?

– Den har varit väldigt smärtsam därför att den saknat saklig grund. Blotta tanken att jag skulle vara beredd att sälja ut min vetenskapliga integritet är så bisarr att den är otänkbar. Men det ingår i vårt uppdrag som akademiska forskare att samverka med samhället. Min syn är att industrin är en del av samhället, och ska industrin kunna navigera rationellt och ge oss svar på vad som är farligt och ofarligt, så behöver den tillgång till akademisk kompetens.

Ska industrin ge oss de svaren?

– Nej, dem kan vi söka på alla möjliga sätt. Men en del av dessa frågor väcks inom industrin. Ambitionerna varierar mycket, men den seriösa industrin har nog lärt sig att den måste söka tillförlitlig kunskap även om det går dess kortsiktiga intressen emot. Alternativet är astronomiska skadeståndsanspråk om det dokumenteras att produkterna är skadliga. Detta leder till en skärningspunkt där industrin och akademin kan mötas, och måste mötas.

Vad krävs för att detta samarbete inte ska inkräkta på akademins trovärdighet?

– Att man som forskare ser ämnet som rimligt, att man har kompetens på området och frihet att inta vilka ståndpunkter man vill. Vidare krävs ett gott omdöme och fullständig transparens – det som produceras inom ramen för sådana här uppdrag bör alltså finnas tillgängligt för vetenskaplig granskning. Det ser jag som det absoluta testet.

Vilka sorts uppdrag har du för industrin?

– Direkta forskningsprojekt som i en del fall gått finansiärernas kortsiktiga intressen emot. Vi har kunnat visa att koffein ökar risken för missfall, och att vissa typer av smärtstillande sannolikt ökar risken för kronisk njursvikt. I andra sammanhang har industrifinansiering lett till att vi kunnat lägga oro åt sidan.

– En annan aktivitet är litteraturgenomgångar av komplicerade områden. Mottagaren av dessa kan vara ett juridiskt forum, oftast i USA; som vill ha en penetration av det vetenskapliga kunskapsläget som underlag för en process.

Är det du skriver då tillgängligt för vetenskaplig bedömning?

– Hur domstolen hanterar detta är förstås bortom min kontroll.

Men du sa att en förutsättning för samverkan var transparens?

– Min egen hållning är att om någon vill granska detta, då måste jag göra det tillgängligt, men exakt hur domstolarna ser på det här vet jag ärligt talat inte.

– En tredje uppgift är när industrin finansierar en studie och tillsätter en extern vetenskaplig grupp för att optimera chansen att studien genomförs på ett sådant sätt att den når acceptans i den vetenskapliga världen. Vi har ett aktuellt exempel med en studie vid Köpenhamns universitet som rör kemtvättspersonal, där jag är med.

Vem har gett dig uppdraget?

– Det vet jag inte. Senast jag hade kontakt med det här är nästan tre kvarts år sedan. Min hållning är att organisationen bakom är oerhört ointressant. Det som intresserar mig är vetenskapen i det hela.

Är det inte viktigt att veta varifrån pengarna kommer?

I de skeden då det här är pågående så vet jag naturligtvis, men eftersom det se-

naste mötet i den här studien ägde rum för ett år sedan så kommer jag inte ihåg det just nu. Men jag har det dokumenterat någonstans.

Varför har du inte redogjort för bisysslorna till KI, om vi får tro tidningarna?

– Det är felaktigt. När det gäller redovisningen av sidouppdragen har jag samrått med KI. Jag har fått instruktioner att det ska hänföras under min adjungerade professur på Harvard, därför att det i praktiken är där det mesta av arbetet utförs.

(KI har nu kommit överens med Hans-Olov Adami om att samma bisyssloanmälan skickas både till Harvard och KI, se artikel nedan.)

Stämmer det att det under ett framförande du höll på en kongress om dioxin i Sydkorea inte framgick vem som hade arvoderat din resa och framträdande?

– Jag har försökt hitta de papperna, och svaret är att jag inte vet det. Jag minns att jag, när jag åkte dit, framförde en önskan om att det skulle göras tydligt.

Kan dina uppdrag skada allmänhetens förtroende för dig som forskare, och principiellt för akademierna?

– Det håller jag för uteslutet om de beskrivs på ett korrekt sätt. Men för den typ av skandaljournalistik som vi har sett exempel på är själva syftet att med en slags hycklande indignation försöka väcka lynchinstinkten hos människor.

Skulle du kunna ta uppdrag för tobaksindustrin?

– Otänkbart. Tobak och vapen. Och jag är ganska nöjd med att jag var pådrivande bakom KIs beslut under 2002 att kategoriskt avsäga sig all finansiering från tobaksindustrin. Tobak har liksom vapen den unika egenskapen att den skadar människors hälsa när den används enligt bruksanvisningen. Om tobaksindustrin vet vi dessutom att den använder sig av vetenskapliga metoder för att ge legitimitet åt produkten.

Det gör inte kemikalieindustrin?

– Jag tror mycket väl att läkemedels- och kemiindustrin kan överväga samma strategier. Och det finns ju en lång rad kemikalier som vi vet är cancerframkalladne. I de fallen finns det knappast någon anledning att engagera sig som konsult för att bedöma kunskapsunderlag eller utforma nya studier. Sådana uppdrag accepterar jag bara när kunskapsunderlaget är oklart.

– Men det är en viktig skillnad mellan tobaksindustrin och kemi- och läkemedelsindustrin: Tobaksindustrin har inga alternativ. Om den inte lyckas dölja att produkten är skadlig har den inget att sälja alls. Med kemikalier förhåller det sig annorlunda. Vi är omgivna av tusentals kemikalier, och alternativen för en kemiindustri är ju inte att gå bankrutt, utan att upphöra att tillverka en kemikalie, hitta andra produkter eller säkrare sätt att hantera den.

Björn Ramel
frilansjournalist

Se även debatt på sidan 252

»Klara spelregler ligger i allas intresse«

– Det ligger i allas långsiktiga intresse att det finns klara spelregler, säger Göran Hermerén, professor i medicinsk etik och ordförande i Vetenskapsrådets etikkommitté.

Som Läkartidningen tidigare berättat arbetar rådets etikkommitté på nya riktlinjer för forskares samarbete med industrin. Skälen är bland annat den debatt som ägt rum om tobaksindustrin, forskares vandel och utvecklingen av forskningsfinansieringen.

Att forskning i viss mån måste bedrivas i samarbete med industrin ifrågasätts numera sällan. Regering och universitetsledningar vill att forskningsresultat ska kommersialiseras. Frågan, som blivit alltmer aktuell, är vad som krävs för att samarbetet inte skadar akademins integritet.

Tobaksindustrins strategier för att bevara sina inkomster har visat hur forskare låtit sig köpas eller blivit manipulerade. Artiklar i British Medical Journal om medikaliseringen tyder på att läkemedelsindustrin i vissa sammanhang använder sig av liknande metoder. Undersökningar pekar på att forskare med industriella förbindelser oftare rapporterar fynd som stödjer de sponsrande företagens produkter, jämfört med forskare utan dylika kopplingar. (Se bl a LT nr 24, 25, 36 och 45/02).

För att tillgodose kravet på öppenhet kräver många vetenskapliga tidskrifter numera att författare uppger eventuella intressekonflikter. På New England Journal of Medicine ser man dock inte dessa upplysningar som tillräckliga för att lösa frågan om ledarskribenternas trovärdighet. Man kräver att dessa inte har aktuella lojaliteter inom ämnesområdet.

Mer reglering?

Har trycket på svenska forskare att närma sig industrin följts av en samtidig förstärkning av de riktlinjer och avtal som styr kontakterna till industrin och som ska garantera forskarnas och universitetens oberoende? Behövs mer reglering eller större resurser till de juridiska enheter som ska bistå forskare och institutioner som ingår avtal med företag? På Lunds universitet har man exempelvis två jurister som hanterar avtalsfrågor för runt 6 000 lärare och forskare.

Här går meningarna något isär, men de flesta som Läkartidningen talat med välkomnar en diskussion i ämnet.

Rektor Hans Wigzell på KI har ingen kritik mot Hans-Olof Adami, dennes bisyssloanmälan eller det sätt KI handlagt den på. Han konstaterar bara att Adami följt de besked han fått av en tidigare handläggare på KI, och att Adami nu ska skicka samma anmälan till Harvard som till KI.

Generellt menar han att universitetets riktlinjer för industrikontakter, accepterande av industrianslag osv är tillräckligt tydliga. Samtidigt menar han att situationen är komplex och att man måste förlita sig på medarbetarnas goda omdöme.

På Vetenskapsrådet har man alltså en annan hållning. Göran Hermerén håller inte för osannolikt att vissa frågor kan behöva lagregleras, men anser att tydliga och väl förankrade riktlinjer är en bra start.

Skadat akademin

Charlotte Erlanson-Albertsson, professor i medicinsk och fysiologisk kemi vid Lunds universitet, är en varm förespråkare för mer reglering.

– Det finns många oklara frågor, allt ifrån rätten till publikation till patent, där universiteten måste bevaka sina intressen. Förr var det universiteten som gjorde upptäckterna och gick med dem till industrin. Idag är det mer eller mindre tvärtom, och vi är för dåliga på att ställa villkor, eftersom vi inte vet vilka rättigheter vi har. Jag ska inte behöva anlita en jurist varje gång jag ska ha ett samarbete. Det borde finnas något slags »declaration of rights«.

Samarbetet med näringslivet ses som en del av den tredje uppgiften. Men till skillnad från vetenskapliga sammanhang, brukar forskare som driver debatt i massmedier sällan uppge eventuella bindningar. Både Erlanson-Albertsson och Hermerén anser att forskare bör göra det.

Björn Ramel